

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

MANEVİYAT ÜZERİNE ETÜTLER

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Ki Tisa:

Tanrı'nın Yakınlığı

Ne kadar çok Tora öğrenirsem, Şemot 33'teki yoğun gizem hakkında o kadar daha bilinçli hale geliyorum. Bu bölüm, Altın Buzağı ile ilgili anlatımın ortasına yerleştirilmiştir. (Şemot 32, günahı ve sonuçlarını tarif ederken, Şemot 34'te Tanrı Moşe'ye On Üç Merhamet Niteliği'ni açıklamakta, ikinci On Emir Levhalarını ve antlaşmanın yenilenmesini anlatmaktadır. Şemot 33 bunun tam ortasındadır). Kanımca Yahudi maneviyatının şeklini çerçeve içine alan da bu gizemdir.

Şemot 33'ü kafa karıştırıcı hale getiren, her şeyden önce, ne ile ilgili olduğunun açık olmamasıdır. Moşe burada ne yapmaktadır? Önceki bölümde halkın affedilmesi için zaten iki kez dua etmiştir. Şemot 34'te de af için tekrar dua etmektedir. Öyleyse Şemot 33'te elde etmeye çalıştığı şey nedir?

İkincisi, Moşe'nin istekleri tuhaftır. "Lütfen bana Yollarını göster" (Şemot 33:13) ve "Lütfen bana Onurunu / Görkemini göster" (Şemot 33:18) demektedir. Bunlar af dilemekten çok, metafizik anlayış veya mistik deneyim isteği gibi görünmektedir. Sanki adlarına dua ettiği halkla değil, bir birey olarak Moşe'nin şahsı ile ilgilidirler. Bu ulusal bir kriz anıdır. Tanrı öfkeli. Halk ağır bir sarsıntı yaşamıştır. Tüm ulus bir düzensizlik halindedir. Moşe'nin bir teoloji semineri istemesi için pek de uygun bir zaman gibi görünmemektedir.

Üçüncüsü, bir kereden fazla olmak üzere, anlatım zamanda geri gidiyor görünmektedir. Örneğin pasuk 4'te "Kimse mücevherlerini takmadı" denmekte, hemen takip eden pasukta ise Tanrı, halka, "Şimdi,

üzerinden mücevherini çıkar" (Şemot 33:5) demektedir. Pasuk 14'te Tanrı "Mevcudiyetim [tam çeviriyle: Yüzüm] sizinle gidecek" dedikten sonra, pasuk 15'te Moşe "Mevcudiyetin bizimle gitmezse, bizi buradan [yola] çıkarma" demektedir. Her iki örnekte de zaman tersine dönmüş gibidir: sanki ikinci cümleler, ilk cümlelere cevap niteliğinde gibidir. Tora açık bir şekilde dikkatimizi bir şeye çekmektedir; ama neye?

Bu gizeme Buzağı'nın kendisini de ekleyin – acaba Buzağı bir put muydu, yoksa değil miydi? Metin, halkın "Bu seni Mısır'dan çıkarmış olan tanrıdır, ey Yisrael" (Şemot 32:4) dediğini söylemektedir. Ama aynı zamanda halkın Buzağı'yı istemesinin sebebi, Moşe'ye ne olduğunu bilmiyor olmasıydı. Öyleyse halk Moşe için mi, yoksa Tanrı için mi bir alternatif peşindeydi? Günahı tam olarak neydi?

Tüm bunların etrafını saran daha büyük bir gizem de söz konusudur. O da, Altın Buzağı olayının anlatımından önce ve sonra *Mişkan* hakkındaki uzun bölümlerin içerdiği olaylar zincirinin ta kendisidir. Kutsal Mekân ile Buzağı arasındaki ilişki neydi?

Gizemin kalbinde, 7-11. pasukların sunduğu garip ve tedirginlik veren bir ayrıntı yer almaktadır. Bu ayrıntı bize, Moşe'nin, çadırını alıp *kampın dışına* diktiğini anlatmaktadır. Acaba bunun, konumuzla, yani Altın Buzağı sonrasında Tanrı ile halk arasındaki ilişki ile ne alakası vardır? Her halükârda, mevcut koşullar altında bunun, Moşe'nin yapabileceği en berbat şey olduğuna şüphe yoktur.

Tanrı daha yeni “Sizin aranızda gitmeyeceğim” (Şemot 33:3) duyurusunda bulunmuştur. Bunun karşısında halk derin bir endişeye kapılmış, “mateme bürünmüştü” (Şemot 33:4). Öyleyse Moşe’nin kampı terk etmesi iki kat moral bozucu olmuş olsa gerektir. Kolektif bir sıkıntı anında bir lider halkına yakın olmalıdır – mesafeli değil.

Bu, çözülmesi zor nitelikteki metni okumanın birçok yolu vardır, ama bana öyle geliyor ki, en güçlü ve en basit açıklama şöyle: Moşe burada en cüretkâr duasını etmekteydi – hatta bu o kadar cüretkârdı ki, Tora onu doğrudan ve açık bir şekilde belirtmemekte, bunu bizim, metnin kendisindeki anormallik ve ipuçlarından yeniden inşa etmemiz gerekmektedir.

Önceki bölüm, halkın, lideri Moşe’nin yokluğu nedeniyle paniğe kapıldığını ima etmişti. Bunu Bizzat Tanrı da aynı düzeyde ima etmiş, Moşe’ye “Git, in; çünkü Mısır’dan çıkarmış *olduğun halkın* yozlaştı” (Şemot 32:7) demişti. Buradaki önerme, günahın, Moşe’nin yokluğu veya uzakta olmasından kaynaklanmış olduğudur. Moşe’nin halka daha yakın kalması gerekirdi. Moşe uyarıyı dikkate aldı. Gerçekten de aşağı indi. Suçluları cezalandırdı. Halkı affetmesi için Tanrı’ya dua da etti. Şemot 32’nin teması buydu. Ama Şemot 33’te, halk içinde düzeni artık sağladıktan sonra, Moşe şimdi tamamen yeni bir yaklaşım çizgisine geçmiştir. Bir bakıma Tanrı’ya şöyle demektedir: Halkın ihtiyaç duyduğu şey, onlara *benim* yakın olmam değil. Ben yalnızca bir insanım; bugün buradayım, yarın yoğunum. Ama Sen ebedisin. Sen onların Tanrı’sısın. Onların, *Senin* yakınlığına ihtiyaçları var.

Moşe bir anlamda şöyle demektedir: Şimdiye kadar Seni, Mısırlıların üzerine bela üstüne bela getiren, dünyanın en büyük imparatorluğuna diz çöktüren, denizi yaran, doğal düzenin ta kendisini alaşağı eden, dehşet verici, sınırsız bir kuvvet olarak deneyimlediler. Sinay Dağı’nda sadece Sesini duymak bile onları o kadar ezdi ki, bu Sesi duymaya devam ettikleri takdirde “öleceklerini” söylediler (Şemot 20:16). Halkın ihtiyacı, demektedir Moşe, Tanrı’nın *büyükliğini* değil, *yakınlığını* deneyimlemek; dağın doruğunda şimşek ve gök gürültüleri ile duyulan Tanrı’yı değil, aşağıdaki vadide sürekli ve ebedi bir Mevcudiyet olarak Tanrı’yı hissetmek.

İşte, Moşe bu nedenle çadırını alıp kampın dışına dikmiştir. Tanrı’ya “Halk, içinde benim değil, Senin Mevcudiyetine muhtaç” der gibidir. Ve yine bu

nedenle Moşe, Tanrı’nın ta Kendisi’nin doğasını anlamaya çalışmaktadır. Acaba Tanrı’nın, insanların oldukları yere yakın olması mümkün müdür? Acaba aşkınlık, içkinlik haline gelebilir mi? Acaba evrenden daha engin olan Tanrı, evrenin içinde, sadece mucizevi müdahale şeklinde değil, aynı zamanda öngörülebilir, kavranabilir bir yolla da yaşayabilir mi?

Tanrı buna son derece düzenli, yapılandırılmış bir cevap vermiştir. Önce “Benim yollarımı anlayamazsın” demiştir. “Kime lütfetmek istersem ona lütfeder, kime merhamet etmek istersem ona merhamet ederim” (Şemot 33:19). Tanrısal adaletin, insani kavrayışı her zaman aşması gereken bir yönü olmak zorundadır. Bizler başka bir insanoğlunun düşüncelerine bile tam olarak nüfuz edemezken, Bizzat Yaradan’ın aklını anlamayı tabii ki bekleyemeyiz.

İkincisi, “Yüzümü göremezsin; çünkü insanoğlu beni görüp de yaşamını sürdüremez” (Şemot 33:20). İnsanlar en iyi ihtimalle “arkamı” görebilirler. Tanrı tarihe müdahale ettiği zaman bile, biz bunu ancak geriye bakışla, sonradan değerlendirmeye kavrayabiliriz. Stephen Hawking hatalıydı.¹ Her bir bilimsel gizemi çözüme kavuşturabilsek bile, Tanrı’nın aklını hâlâ anlayamayacağız.

Ancak, üçüncüsü, “Onurumu / Görkemimi” *görebilirsin*. Moşe’nin, Tanrı’nın “yollarını” hiçbir zaman bilemeyeceğini ve “Yüzünü” asla göremeyeceğini anladıktan sonra arz ettiği istek buydu. Moşe “kayanın çatlağı” içinde olduğu sırada Tanrı’nın oradan geçirdiği de işte bu Görkemdır (Şemot 33:22). Tanrı’nın Görkemi ile tam olarak ne kastedildiğini bu aşamada bilmiyoruz, ama bunu, Şemot kitabının en sonunda keşfedeceğiz. Şemot 35 ila 40, Bene Yisrael’in *Mişkan*’ı nasıl inşa ettiklerini tarif etmektedir. *Mişkan* tamamlandıktan sonra şu sözleri okumaktayız:

Bulut, Buluşma Çadırı’nı kapladı ve *A-Şem*’in Görkemi *Mişkan*’ı doldurdu. Moşe Buluşma Çadırı’na giremedi; zira bulut [çadırın] üzerine çökmüş, *A-Şem*’in Görkemi *Mişkan*’ı doldurmuştu. (Şemot 40:34-35)

İşte şimdi, Altın Buzağı’nın yapılmasıyla tetiklenen tüm dramayı daha iyi anlayabiliriz. Moşe, Tanrı’ya, halka daha yakın olması için yalvarmıştır; zira bu

¹ *A Brief History of Time [Zamanın Kısa Tarihi (Alfa, 2022)]* adlı kitabının sonundaki ünlü sözünde Hawking, kâinat hakkında tam bir bilimsel anlayışa erişmemiz halinde “Tanrı’nın aklını anlayabileceğimizi” söylemiştir.

şekilde halk O'nunla yalnızca mucizeler şeklinde, tekrarlanamaz anlarda değil, düzenli olarak, gündelik bazda; ve yalnızca dokunduğu her şeyi imha etmekle tehdit eden bir kuvvet olarak değil, kampın kalbinde hissedilebilen bir Mevcudiyet olarak karşılaşılabilecektir.

Tanrı da işte bu nedenle Moşe'ye, halka Mişkan'ı inşa etme talimatını vermesini emretmiştir.

“Benim için bir Kutsal Mekân yapınlar ve içlerinde barınacağım (*veşahanti*)” (Şemot 25:8) derken kastettiği de buydu. “*Mişkan*” ve Tanah dönemi sonrasında kullanıma başlanan “*Şehina*” (Tanrısal Mevcudiyet) sözcüklerinin kökü de bu pasuktadır. Tanrı için kullanıldığında bu, geçtiğimiz hafta *Teruma peraşası*nda ele aldığımız üzere, “yakın olan mevcudiyet” anlamına gelir. Eğer öyleyse – ve Yeuda A-Levi'nin metni anlama şekli de böyledir² – o zaman *Mişkan*'ın tesisi, bütünüyle, Altın Buzağı günahına Tanrısal bir cevap ve Tanrı'nın, Moşe'nin O'ndan halka yaklaşması yönündeki isteğine olumlu bir yanıtı niteliğindedir. Biz Tanrı'nın *Yüzünü* göremeyiz; Tanrı'nın *Yollarını* anlayamayız; ama O'nun Mevcudiyeti için burada, yeryüzünde bir ev inşa ettiğimiz her seferinde Tanrı'nın *Görkemiyle* karşılaşabiliriz.

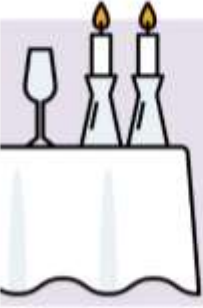
Yahudi maneviyatının süregelen mucizesi budur. Yahudiliğin doğuşundan önce hiç kimse Tanrı'yı bu kadar soyut ve huşu uyandıran yollarla tasavvur etmemiştir: Tanrı en uzak yıldızdan daha uzakta ve zamanın kendisinden daha ezeldir. Ve yine de, hiçbir din, Tanrı'yı bu kadar yakın hissetmemiştir. Tanah'ta peygamberler Tanrı ile tartışırlar. Teilim kitabında Kral David, O'na en yüksek yakınlık düzeyiyle hitap eder. Talmud'da Tanrı, Hahamlar arasındaki münazaraları dinler ve onların kararlarını, Göksel bir Sese karşı olduğu zaman bile kabul eder. Tanrı'nın Yisrael ile ilişkisi, demişlerdir peygamberler, bir ebeveyn ile evlat veya bir kadın ve kocası arasındaki ilişki gibidir. Şir Aşirim kitabında bu ilişki, birbirine delicesine tutulmuş âşıklar için kullanılacak türden terimlerle ifade edilir. Yahudi mistisizminin anahtar metni *Zoar*, en cüretkâr tutku terimlerini kullanır; tıpkı on altıncı yüzyılda Tsefat'ta yaşamış olan kabalist Rabi Elazar Azikri'ye atfedilen *Yedid Nefeş* şiiri gibi.

Ortaçağ sinagogları ile katedralleri arasındaki çarpıcı farklardan biri de budur. Bir katedralde Tanrı'nın enginliğini ve insanın küçüklüğünü hissedersiniz. Ama Prag'daki Altneushul sinagogu

veya Ari ve Rabi Yosef Karo'nun Tsefat'taki sinagoglarında iken, Tanrı'nın yakınlığını ve insan ırkının potansiyel büyüklüğünü duyumsarsınız. Çok sayıda ulus Tanrı'ya ibadet eder; ama Yahudiler, kendilerini O'nun yakın akrabaları arasında sayan tek halktır (“Çocuğum, *Behor*'um, Yisrael” – Şemot 4:22).

Şemot 33'ün satır aralarında, eğer dikkatle dinlersek, Yahudi maneviyatının en ayırt edici ve paradoksal özelliklerinden birinin öne çıkışını hissederiz. Hiçbir inanç Tanrı'yı bundan daha Yükte tutmamış, ama aynı zamanda hiçbiri O'nu bundan daha yakında hissetmemiştir. İşte Moşe'nin, Şemot 33'te, Tanrı ile en cüretkâr diyalogunda aradığı ve elde ettiği budur.

² Yeuda A-Levi, *Kuzari*, 1:97.

Şabat Sofrasında

1. Moşe'nin halkın neye ihtiyacı olduğu konusunda Tanrı'yı ikna etme gereğini hissettiği fikri hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Sinagogunuz nasıl bir ibadet yeri; büyük ve görkemli mi, yoksa küçük ve samimi mi?
3. *A-Şem*'i her şeye kadir güçlü ve uzak bir Tanrı olarak mı, yoksa Kendisi ile doğrudan ilişki kurabileceğiniz samimi ve yakın bir Tanrı olarak mı görüyorsunuz?

• Bu sorular, Rabi Sacks'ın bu haftaki Covenant & Conversation yazısının **Family Edition** versiyonundan alınmıştır. Nesilleri birbirine bağlayan, interaktif bir öğrenim için bu versiyonun bütününe şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz: <https://www.rabbitsacks.org/covenant-conversation-family-edition/ki-tissa/the-closeness-of-god/>

Family Edition şimdi Türkçe!